

JOHANNES ÅBENBARING

GENEREL INDLEDNING¹:

Johannes Åbenbaring (Åb) er måske det mest kontroversielle skrift i hele Bibelen, og de første par hundrede år blev det slet ikke godkendt som kanonisk skrift² mange steder i kirken, især i Østkirken afviste man flere steder Johannes Åbenbaring som et ægte bibelsk skrift.

Johannes Åbenbaring skal ses i evangeliseringens perspektiv. De første større byer uden for Jerusalem, der blev evangeliseret, var Damaskus og Antiokia, som var hovedstaden i den romerske provins Syrien. Fra denne menighed/kirke³ begynder Barnabas og Paulus deres mission i det, vi kalder Lilleasien (Tyrkiet) (A.G. 13,1-3). Kirken i Antiokia bliver modermenighed nr. 2 efter Jerusalem. På sin anden missionsrejse ville Paulus tage til den romerske provins Asien, men Helligånden hindrede ham i det og sendte ham til Europa. Først derefter kom Paulus til Efesus. Han forkyndte evangeliet for jøderne, men blev der kun en kort tid. Senere kom han tilbage og opholdt sig så to år i byen; men mange af jøderne tog afstand fra ham, og han grundlagde derfor et missionscenter, hvor han forkyndte evangeliet: "alle i provinsen Asien fik Herrens ord at høre, både jøder og grækere" (A.G. 19,10). Evangeliet skabte både glæde og furore i Efesus (A.G. 19). På sin hjemrejse til Jerusalem stopper han i havnebyen Milet. Han ønskede ikke at gå i land i Efesus, som også var en havneby, for ikke at blive hængende dér; men han sender bud til menighedens ældste⁴ i Efesus og holder en gribende afskedstale til dem (A.G. 20,18-38). Denne tale kaster lys over kristendommen på det tidspunkt i provinsen Asien. Vi befinder os o. 55.

Kristus skriver i Johannes Åbenbaring til syv menigheder i provinsen Asien. De lå alle relativt nær hinanden med en afstand på op til 50 km. Efesus er hovedmenigheden. Man aner konturerne af det, man senere kalder en kirkeprovins. Brevene skal altså læses i dette perspektiv: De syv menigheder udgør en helhed. Der har sikkert været en fast forbindelse mellem dem, selvom de var selvstændige. Meget tyder på, at der var en skole i Efesus, ledet af Paulus' medarbejdere og elever, som fortsatte Paulus' mission efter ham. Således tilskrives man brevene til Kolosse og Efesus denne skole. Man forestiller sig, at disse breve cirkulerede mellem menighederne. De er blevet til efter Paulus' død i Rom o. 65 og repræsenterer arven efter ham. Tidsmæssigt nærmer vi os således tidspunktet for de 7 breve i Johannes Åbenbaring til de samme menigheder.

Johannes Åbenbaring er blevet til i slutningen af 1. årh. (95-96). Der er diskussion om, hvem forfatteren er, en vis Johannes (1,1). Traditionen har af gode grunde imidlertid identificeret ham med apostlen Johannes, den sidste af apostlene! Traditionen fortæller, at Johannes på sine sidste dage havde taget ophold netop i Efesus. Denne sandsynlige historiske sammenhæng mellem Paulus' menighed, Efesus, og Apostlen Johannes' sidste opholdssted (efter at være vendt hjem fra

¹ Disse overvejelser støtter sig langs hen ad vejen på Peter Ketter, Die Apokalypse, Herders Bibelkommentar, 1953. Søren Giversen, Oldkristne Tekster (2001), har oversat en række relevante oldkirkelige tekster med indledning, som også berører nogle af de menigheder, Åb omtaler, ja hele det kirkelige område i Lilleasien. Disse oldkirkelige tekster kaster således lys over meget af det, der omtales i Åb.

² Kanonisk skrift betyder et skrift, der er opført på den kirkelige liste over anerkendte bibelske skrifter. Det varede en del århundreder, før kirken overalt kunne blive enige om, hvilke skrifter, man skulle anerkende som Guds ord.

³ Det, der i vores sprogbrug og i den danske bibeloversættelse kaldes menighed, hedder på græsk ekklesia (kirke). Jeg foretrækker i de fleste tilfælde at bruge 'kirke' for ikke at forveksle menighed med et sogn (Folkekirkens sprogbrug).

⁴ 'Ældste' (presbyter). Menigheden ledes af et ældsteråd ligesom de jødiske synagoger, ikke af en enkelt person.

Patmos) er værd at huske, når man skal tolke Johannes Åbenbaring og ikke mindst brevet til kirken i Efesus.

Apostlen Peter skriver måske 63-64⁵ også et brev til kirkerne i det, vi kalder Lilleasien: Pontius, Galatien, Kappadokien, provinsen Asien og Bitynien (1,1).

Men endnu en historisk kontekst er værd at nævne. Ca. år 107 forfatter biskoppen af Antiokia, Ignatius, også 7 breve (tallet er nok tilfældigt) til kirkerne i Efesus, Filadelfia, Magnesia, Rom, Smyrna, Tralles og til Polykarp (biskoppen i Smyrna) på sin rejse til Rom for at lide martyriet. Alle disse menigheder ligger i samme område i provinsen Asien bortset fra Rom. Tre af dem nævnes også i Johannes Åbenbaring: Efesus, Filadelfia og Smyrna. Vi har altså en ikke uvigtig litterær omtale af det, vi kalder provinsen Asien, som dækker over tidsrummet ca. 65-107, altså godt 40 år. Dette historiske perspektiv er uhyre vigtig for netop at forstå kirkens begyndelse og udvikling i dette centrale område. Brevene i Johannes Åbenbaring giver os mulighed for at lære disse kirker at kende indefra og illustrerer en af de første missionshistorier. Det sætter også Jesu ord i perspektiv, når han afslutter brevene i Johannes Åbenbaring: *"den, som har øre, skal høre, hvad Ånden siger til kirkerne"*⁶. Det er ikke kun de syv kirker i provinsen Asien, men alle kirker ned gennem alle tider. Det vil sige, at dette områdets ret detaljerede missionshistorie afspejler kirkens mission til alle tider og overalt. Vi kan kalde dette område sammen med Syrien for kirkens vugge.

Joh. Åb. er blevet til på øen Patmos, hvor Johannes var i eksil på grund af sin tro (1,9). Patmos ligger et stykke ud for Efesus i Ægæerhavet (ca. 100 km). Skriftets litterære form kalder man apokalypse, hvilket betyder at afdække noget, en åbenbaring. Det var en genre, som ikke var ualmindelig også i senjødedommen og blev brugt i overført betydning, altså uden at der var tale om guddommelig åbenbaring i egentlig forstand. Johannes Åbenbaring er imidlertid ikke kun en litterære genre, en fiktion, her er virkelig tale om åbenbaring i egentlig forstand, som Gud giver ham (og os). Men da indholdet handler om den guddommelige virkelighed, er det ganske enkelt umuligt at finde passende ord, derfor ser Johannes budskaberne i billeder for at kunne formidle, hvad han har oplevet. Det skal man altid huske på, for ikke at "læse forkert".

Johannes Åbenbaring er et profetisk skrift, hvilket betyder, at Gud / Jesus taler gennem Johannes til os om ting, vi ikke selv kender til, men må have fortalt (åbenbaret). Jesus selv siger i Johannesevangeliet (16,12-13): *"Jeg har endnu meget at sige jer, men det kan I ikke bære nu. Men når han kommer, sandhedens Ånd, skal han vejlede jer i hele sandheden; for han skal ikke tale af sig selv, men alt, hvad han hører (nemlig af mig), skal han tale, og hvad der kommer, skal han forkynde jer"*. Man kunne kalde disse Jesu ord for formålet med og indholdet i Johannes Åbenbaring. Det indikerer derfor også en forbindelse mellem Johannes Evangeliet og Johannes Åbenbaring.

Man skal gå til læsning af dette skrift (Åb) med et åndeligt åbent sind, så Helligånden kan undervise om Jesus som verdens hersker og frelser og vores plads som kirke i denne sammenhæng. Selvom mange andre tekster i Det nye Testamente også taler om de samme grundlæggende sandheder, hver på sin måde, så er Åb. en overordnet fremstilling af troens verden, som jo ikke er tilgængelig hverken for vore sanser eller vor forstand. Det fremgår af indledningen, at Jesus taler gennem Johannes til menighederne (kirkerne) før år 100 for at hjælpe dem til at være hans folk og kirke i en meget vanskelig tid, hvor kirken var truet udefra af

⁵ Karl Hermann Schelkle, Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Die Petrusbriefe, s. 10.

⁶ Jesus siger i Matthæus det samme: *"Den som har ører, skal høre"* (13,9). Der står ører i flertal!

forfølgelser, men også indefra af kætterier og stridigheder. Tænk blot på menigheden i Korinth, som også pave Clemens sender sit berømte brev til på samme tidspunkt, fordi der igen var alvorlige stridigheder i denne menighed, ligesom på Paulus' tid. I denne situation er det, at Jesus taler direkte til kirken gennem Johannes, som er den sidste overlevende af apostlene⁷. Men det inspirerende er, at kirkens situation den gang også kaster lys over kirkens situation ned gennem alle tider op til vore dage. Intet nyt under solen. Johannes Åbenbaring giver os nøglen til at forstå, hvad der egentlig foregår i kirken og i verden i lyset af Jesu universelle herredømme.

Konklusion: Johannes Åbenbaring viser os kirkens og verdens historie set ovenfra med Guds øjne. I Matthæus 28 siger Jesus selv til slut efter sin opstandelse: *"mig er givet al magten i Himlen og på jorden"* (V 18). Det er denne sandhed, Joh. Å. nu fremlægger i detaljer: Den Opstandnes universelle magt.

Jeg må i denne indledning specielt fremhæve den særlige litterære genre / talemåde. Selvom Johannes bruger vores sprog, i dette tilfælde græsk, betyder ordene ofte noget andet, fordi den virkelighed, vi bliver præsenteret for, ikke lader sig beskrive med vores ord. Når vi læser teksten, skal vi lytte til den overnaturlige sandhed, som her fortælles med menneskers ord. Det vil fremgå af mine kommentarer, hvordan "jeg" forstår budskabet. Men det skal i denne forbindelse nævnes, at langt de fleste billeder Johannes bruger stammer fra Bibelen (GT), og det har en pointe: Det bibelske univers er stadig til stede i kirken ned gennem dens historie. Derfor er det nødvendigt, at alle troende føler sig hjemme i Bibelen.

Johannes Åbenbaring kan vi kalde den profetiske bog i NT. Den svarer i stil til flere af de profetiske bøger i GT. Bibelen definerer en profet som Guds "mund", vi kunne også bruge udtrykket "talerør". Hele GT er i sin helhed et profetisk værk. Israels historie begynder med, at Gud åbenbarer sig for Moses i den brændende tornebusk. Israels ophold i Sinai ørkenen er en lang åbenbaringshistorie. Sådan fortsætter åbenbaringshistorien i de næste tusind år. Mange af profeterne får også åbenbaringer f.eks. Ezekiel (40-43,12). Johannes Åbenbaring kan på denne baggrund kaldes for den sidste officielle åbenbaring om Guds Rige og afrunder hele åbenbaringshistorien, der er foregået i mere end 1200 år. Højdepunktet i og afslutningen på denne historie er Guds Ords menneskevordelse, død, opstandelse og himmelfart og hans herliggørelse hos Faderen. Det er budskabet i Johannes Åbenbaring.

De fire evangelier er en beretning om Guds evige ord, der blev menneske, som levede og handlede som os her i tiden for at få kontakt med os. Johannes Åbenbaring er et slags femte evangelium⁸. Dette "evangelium" handler om det menneskevordne Guds Ords herliggørelse efter sin død og opstandelse og hans gerning i Himlen og på jorden, altså kirkens historie: Hvordan den Opstandne nu opbygger kirken og leder den. Nu er Guds rige blevet aktuel både i Himlen og på jorden, og det er Guds evige Søn, der har overtaget herredømmet fra Faderen. Det er Johannes Åbenbarings teologi.

Nøgleordene er Jesu direkte befaling til enhver af os: *"Den, som har øre, skal lytte til, hvad Ånden taler til kirkerne"*. Hvordan taler så Ånden til kirkerne? Helt konkret taler Jesus gennem Ånden i Johannes Åbenbaring, det "femte" evangelium. Det står der i indledningen. "Evangelisten" er Johannes (nok den samme som forfatteren til 4. evangelium), men han fungerer på en anden måde, for han skal formidle et "mysterium", nemlig den nye virkelighed i Himlen og på jorden i

⁷ Min overbevisning er, at Johannes er forfatteren både til evangeliet og til åbenbaringen (og til 1. Joh.).

⁸ Man kunne også kalde Apostlenes Gerninger for det 5. evangelium.

kirken. Min konklusion vedr. betegnelsen 'engel', som sprogligt betyder 'sendebud', er, at det er Helligånden, der er 'englen' / 'sendebuddet'. Processen skal forstås således: Jesus har udvalgt Johannes til at meddele sin åbenbaring. Han skal nedskrive den; men det er Helligånden, der i hver kirke skal forkynde den for de enkelte kirker, altså være Jesu sendebud. Derfor slutter hvert brev med Jesu opfordring til at lytte til, hvad Helligånden vil sige til alle kirker. Men Helligånden taler til hver kirke. Han er Jesu talsmand i hver kirke, hans 'sendebud' jfr. v. 20. En parallel har vi i Johannes Evangeliet 16,12-14 som anført.

På denne baggrund vil jeg nævne det, vi kalder "privatåbenbaringer", som mange ikke anerkender, for Åbenbaringen er jo afsluttet. Men det er et forkert perspektiv, når man konkret stifter bekendtskab med privatåbenbaringerne. Nok er åbenbaringshistorien afsluttet med Bibelen, men den fortsætter i kirkens historie for at gøre denne åbenbaring aktuel og levende. Det er Helligåndens primære måde at åbenbare Jesu herlighed for os på. Jesus og Helligånden er fortsat aktive i kirkens historie på samme måde som i åbenbaringshistorien, så vi kan identificere os med Guds folks historie. Teologisk kan denne "fortsættelse" af den guddommelige åbenbaring kaldes for kirkens profetiske dimension. Den er en væsentlig dimension i kirkens overnaturlige væsen. Johannes Åbenbaring er det første eksempel på denne "profetiske dimension": Jesu fortsatte kommunikation med sin kirke. Det er Jesus, der er kirkens herre, men han taler nu gennem Helligånden. Det siger han direkte i sin afslutningstale til sine disciple, som jeg har citeret ovenfor.

Vores nordiske profet Birgitta (1300-tallet) illustrerer denne dimension. Og vi kan også nævne de mange Maria-åbenbaringer i vor tid som udtryk for den profetiske dimension i kirkens liv. Det er nøglen til at forstå Johannes Åbenbaring. Vores tekst indledes således netop med ordene: "Jesu Kristi Åbenbaring" og den kaldes i v. 3 for "*profetiens ord*". Derfor skriver Paulus i brevene til korintherne (12,28) og til efeserne (4,11), at Kristus både har givet kirken apostle og profeter. Disse to tjenester kombineres altid som faste tjenester i kirken.

Den profetiske dimension kommer især til udtryk i synodeinstitutionen. En synode skal forstås som Helligåndens forum, hvor han kan tale til den lokale kirke. Man kan godt forstå Jesu ord til de enkelte troende på denne måde: "*Den, som har øre, skal lytte til, hvad Ånden taler til kirkerne*". Ånden ønsker at tale til de enkelte kirker. Hvordan? Enten direkte gennem profeterne i kirken, eller i en synode, hvor kirkens medlemmer er forsamlet for i fællesskab at lytte til Helligånden. Det gjorde de første kristne i Jerusalem, da de var samlet til den første synode i kirkens historie (o. 50). Synoden sluttede med, at de skrev til kirken i Antiokia: "*Helligånden og vi har besluttet ...*" (A.G. 15,28). Meget tyder på, at synodeinstitutionen ikke er kommet tilbage i kirkens normale liv. Reformationskoncilet i Trient (midten af 1500-tallet) bestemte, at der i hvert bispedømme skulle afholdes en lokal synode hvert år. Concilet forstod, at synoden var en normal del af kirkens liv. Pave Frans brugte et nyt udtryk for denne sandhed: Kirken er synodal af væsen. Uden synode i den forstand er det et stort spørgsmål, om Kristus ved sin Hellige Ånd i praksis kan lede kirken.

TEOLOGISK KONKLUSION:

Kristendommen er en 'åbenbaringshistorie'. Det er Gud selv, der åbenbarer, hvem han er. Han har brugt over tusind år for at åbenbare den guddommelige sandhed. Vores nok så udviklede intellekt kan umuligt vide, hvem Gud virkelig er. Alle de mange religioner er menneskets forsøg på at sætte ord på, hvem han er. Megen teologi i kirkehistorien har også ofte karakter af menneskets forsøg på at sætte ord på troens verden: 'læren om Gud'.

Kun Gud selv kan "tale om sig selv" på den rette vis. Men han må bruge 'menneskeord', for at vi kan 'høre' og forstå ham. Denne Guds tale om sig selv, om os, og om hans plan med verdens

skabelse, har han ladet nedskrive i det, vi derfor kalder Guds Ord/Herrens Ord, Bibelen. Det er umuligt at forstå, hvordan denne 'inspiration' (ikke 'diktat') har fundet sted. Teologer i vor tid har prøvet at forklare det, men det er og bliver kun et forsøg. Den sidste fase i denne åbenbaringshistorie begynder, da 'Guds evige ord' bliver menneske, en af os, en, der talte hebraisk og aramaisk som en ægte jødisk mand.

Hvis vi derfor vil lade os belære om ham og om os, må vi ganske enkelt "studere" hans ord, Bibelen. Denne forståelse i den katolske kirkes teologi er faktisk kun godt 100 år gammel: Hvad er den "rigtige" måde at læse Guds Ord på? Det er ikke logisk, fordi vi kan læse på forskellig måde. Derfor misforstår vi konstant hinanden, både når vi taler sammen, og når vi læser tekster. Det er en "kunst" at læse, så forfatteren kommer til orde med det, han har på hjerte. Det gælder også Guds Ord.

Guds Ord, Bibelen, skal have sin oprindelige plads i kirkens og den enkeltes liv, sagde pave Benedikt XVI i sin skrivelse *Verbum Domini* (2010). Troen kan ikke udvikles og overleve uden ved at "lytte" til Guds ord. I den vestlige verden skal vi begynde forfra, fordi troen er ved at uddø, da den ikke bliver næret af Guds Ord. Og der er ikke nogen sund erstatning for Guds Ord som vor åndelige føde.

Kirken gav i den liturgiske reform Bibelen sin oldkirkelige plads tilbage i liturgien. Men de fleste har endnu ikke fundet kilden, de skal drikke af, så troen kan overleve, næres og bære frugt.

16 10 2026. LM